

STAPPENPLAN

INCLUSIEF ONDERWIJS

BESTUURDERS/SWV

Het platform In1school maakt onderdeel uit van het onderwijs programma van kinderrechtenorganisatie Defence for Children.

www.in1school.nl

PLATFORM

IN **SCHOOL**

Colofon

©2018 Defence for Children

Teksten: Jose Smits m.m.v. Astrid Greven en Heleen Hartholt (In1school).

Redactie: Jessica van der Plas en Daniëlle de Jong (Defence for Children).

Voor vragen of opmerkingen kan er contact opgenomen worden met info@defenceforchildren.nl.

Inhoud

Colofon	2
1. Introductie	4
2. Visie	4
3. Kennis	8
Stap 1: vorm een team	17
Stap 2: visieontwikkeling	17
Stap 3: inventarisatie.....	19
Stap 4: actieplan	22
Stap 5: het begin is er	23
Bronnen	25
Literatuur voor verdere verdieping	26

1. Introductie

Van start met inclusief onderwijs? Dit stappenplan biedt de handvatten om te werken aan een inclusief onderwijssysteem. Zo komt het belang van een scherpe visie naar voren en wordt er gekeken waarom inclusief onderwijs nu zo belangrijk is. Om deze visie vorm te geven is de juiste kennis vereist. Daarom staat er onder kennis de benodigde achtergrondinformatie voor visieontwikkeling, zoals informatie over wat inclusief onderwijs is en om wie het gaat.

Het stappenplan is onderverdeeld in vier doelgroepen; beleidsmakers, scholen, bestuurders/samenwerkingsverbanden en ouders/verzorgers. In deze versie van het stappenplan staan de stappen voor bestuurders en samenwerkingsverbanden

2. Visie

De eerste stap op weg naar inclusief onderwijs is begrijpen waarom het belangrijk is, wat het eigenlijk is en hoe inclusief onderwijs past bij jouw algemene visie. Voor alle betrokken partijen (schoolteam, bestuurders, ouders/leerlingen en ambtenaren/politici) geldt, denk na, lees erover en praat met elkaar over je visie op inclusie. Om naar inclusief onderwijs toe te werken moet voor alle partijen duidelijk zijn wat het precies inhoudt: een gezamenlijke visie.

Een aantal scholen in Gorinchem besloot begin deze eeuw dat ze inclusief wilden worden. Piet Vogel, destijds directeur van het samenwerkingsverband van scholen, zegt daarover: "Als een school mee wilde doen, begonnen we met een teamweekend, in een klooster in Leuven of ergens in Zeeland. Zo gaven we de visieontwikkeling een boost. Want het begint met het duidelijk maken van je visie. Accepteren dat alle kinderen, ook kinderen die sterk afwijken van de norm, in één school onderwijs volgen. Daarna moet je zorgen voor theorie en goede praktijk."

Piet Vogel formuleert hiermee de essentie van zijn visie op inclusie in het onderwijs. Daarmee zegt hij nog niet zoveel over het waarom achter die gedachte. Waarom wil je die omslag maken waarin alle kinderen, zonder uitzondering, welkom zijn op dezelfde school? Tijdens het ontwikkelen van een visie op inclusief onderwijs is het van belang om een gezamenlijk antwoord te formuleren op deze vraag. Andere vragen zijn ook van belang, zoals: Wat is eigenlijk inclusief onderwijs; wie is nodig om een inclusieve school te realiseren; wanneer is een inclusieve school gerealiseerd?

Waarom inclusief?

Het belangrijkste argument: inclusief onderwijs is een mensenrecht. Kinderen hebben recht op onderwijs, maar er is meer. Het is een mensenrecht om te leven midden in de samenleving, om kansen te krijgen, om je te ontwikkelen en te laten zien wat je kunt betekenen voor anderen.

Op jonge leeftijd is de school in de eigen buurt de plek waar ieder samenkomt en contacten opdoet. De school is dan de samenleving. Het algemene mensenrecht op meedoen en een bijdrage leveren vertaalt zich daarom voor kinderen en jongeren in hun schoolomgeving. Naar de school gaan waar anderen naar toe gaan, elkaar ontmoeten en samenwerken en de kans krijgen je te ontwikkelen zoals ieder ander.

Iedereen is gelijkwaardig

Er zijn veel verschillen tussen mensen; in aanleg, talenten en mogelijkheden. Deze verschillen maken iemand echter niet meer of minder waard dan een ander. Man of vrouw, licht of donker, fysiek sterk of beperkt, hoog of laag IQ, aardig of humeurig; het maakt in de essentie niet uit; mensen zijn gelijkwaardig.

Het principe van gelijkwaardigheid is in ons rechtssysteem verankerd, namelijk in artikel 1 van de Grondwet: 'allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld.'

Discriminatie wegens levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, of op welke grond dan ook, is niet toegestaan. Het principe is ook vastgelegd in door Nederland onderschreven verdrag, zoals het Verdrag inzake ondersteuning van mensen met een handicap (IVRPH).

Ook het onderwijssysteem van Nederland moet gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid tussen mensen: iedereen heeft het recht op onderwijs en mag zich ontwikkelen. Iedereen krijgt gelijke kansen en iedereen ontmoet, leert en werkt met elkaar.

Er zijn meer argumenten. Er is veel wetenschappelijk onderzoek beschikbaar waarin de voordelen voor leerlingen met én zonder beperking wordt aangetoond, zoals bijvoorbeeld het onderzoek van Harvard: '[A Summary of the Evidence on Inclusive Education](#)'. Of lees het Canadees-Engelse pamflet '[Advancing Inclusive Education](#)', waarin het framework voor inclusief onderwijs beschreven is.

Goed onderwijs; toch allang geregeld?

Kinderen met een beperking hebben het recht op onderwijs en moeten in Nederland gelijkwaardig behandeld worden. Toch zijn veel scholen in Nederland niet toegankelijk voor leerlingen met een handicap. Een school kan op verschillende manieren niet toegankelijk zijn. Het kan gaan om fysieke belemmeringen, zoals te smalle deuren, maar ook een gebrek aan doelmatige aanpassingen op het gebied van curricula of examens, kan ervoor zorgen dat het onderwijs op de school niet toegankelijk is voor iedereen. Een paar voorbeelden hiervan:

- Een klaslokaal heeft een standaardmaat en onderwijsfinanciering zet aan tot een bepaalde groepsgrootte, waardoor het zo vol is dat een rolstoel amper kan draaien.
- Een lift is in oudere schoolgebouwen niet aanwezig.
- Het merendeel van de scholen is ingesteld op wat een gemiddelde leerling nodig heeft: het lesprogramma is afgestemd op een gemiddeld IQ-niveau, zodat leerlingen die bijvoorbeeld hoogbegaafd zijn of het Syndroom van Down hebben er verloren bij kunnen zitten.
- Geen van de leerkrachten leert gebarentaal voor het geval er een dove leerling in de klas zit.

Onderwijs is dus niet voor iedereen goed geregeld. Om leerlingen met een beperking mee te kunnen laten doen als ieder ander, moet de school fysiek toegankelijker worden gemaakt (groter en meer ruimte) en moet voor individuele leerlingen extra ondersteuning aangeboden worden (zoals bijvoorbeeld een zorgassistent, gebarentolk of aangepaste leerlijn).

Ondersteuning op school

Inclusief onderwijs betekent dat zorg en ondersteuning op school geregeld wordt. Momenteel is dat lastig te regelen op een reguliere school, omdat deze zorg vaak alleen in het speciaal onderwijs wordt aangeboden. Zo is het onderwijssysteem in Nederland geregeld. Toch laten veel reguliere scholen zien dat het wel mogelijk is ondersteuning te bieden aan kinderen die dat nodig hebben. Platform In1school deelt deze goede voorbeelden om te laten zien hoe dit gaat en wat dit oplevert voor de school en haar leerlingen.

De meeste ondersteuning is alleen in speciaal onderwijs mogelijk

In Nederland is veel individuele ondersteuning geregeld voor mensen met een handicap, ook in het onderwijs. Het probleem is dat ondersteuning vaak alleen op aparte, speciale scholen verkrijgbaar is. Met de beste bedoelingen zijn scholen ontstaan voor: kinderen in een rolstoel, kinderen met andere fysieke beperkingen, kinderen met verstandelijke beperkingen, kinderen die doof, blind of slechthorend zijn, kinderen met autisme, of kinderen die langdurig ziek zijn. En omdat die speciale scholen er zijn, hoeven de gewone scholen zich niet open te stellen.

Dit systeem waarin de ondersteuning vooral op aparte scholen beschikbaar is, leidt tot uitsluiting van veel kinderen uit de normale leefomgeving. Deze uitsluiting brengt grote nadelen met zich mee.

Segregatie werkt negatief op het zelfbeeld van kinderen en bereidt kinderen slecht voor op maatschappelijke participatie na de schoolloopbaan. Een weigering of verwijzing van een gewone naar een speciale school voelt als een straf; één kind is niet welkom waar andere kinderen dat wel zijn. Ook verliezen leerlingen op speciale scholen contact met kinderen zonder beperkingen en met activiteiten in hun eigen buurt. De speciale scholen zijn namelijk niet in hun eigen buurt gevestigd. Leerlingen op speciale scholen moeten vaak lang reizen in aparte busjes.

Inclusief onderwijs houdt in dat deze leerlingen in hun buurt naar school kunnen, waar de ondersteuning aanwezig is die zij nodig hebben. De samenleving verliest op deze manier niet de waarde die mensen met een beperking met hun persoonlijkheid en vaardigheden bijdragen aan de samenleving.

De schoolkeuze

Dat er goede ondersteuning en zorg wordt geboden op een school is een vereiste voor ouders van kinderen met een beperking, enkel dan kunnen zij voor een school kiezen. Het huidige schoolsysteem is zo georganiseerd en gefinancierd dat noodzakelijke zorg en ondersteuning op speciale scholen aanwezig is, maar niet op reguliere scholen beschikbaar is of enkel met heel veel moeite geregeld kan worden. Daarnaast kennen gemeenten leerlingenvervoer doorgaans alléén toe aan speciaal onderwijs scholen. Ook blijkt uit onderzoek van platform In1school dat kinderen met een beperking doorgaans alleen welkom zijn op een reguliere school zolang de school zijn programma niet teveel hoeft aan te passen. Extra zorg hulp is standaard aanwezig op een speciale school. Op de reguliere school moeten ouders dat via een moeizame procedure aanvragen bij de gemeente en dat is, zeker bij jonge kinderen, vaak lastig.

Desondanks kiezen veel ouders wel voor regulier onderwijs. Onderzoek van dr. Gert de Graaf onder ouders van kinderen met Downsyndroom laat zien dat 56% van de kinderen met Downsyndroom start op een reguliere basisschool. De Graaf vroeg naar motieven van ouders die naar het speciaal onderwijs gingen. Van 30% van de kinderen op speciale scholen geven de ouders aan dat ze dit eigenlijk niet wilden, maar dat ze geen reguliere school vonden die bereid was hun kind aan te nemen. Ouders die wel bewust kozen voor een speciale school doen dat om uiteenlopende redenen. Genoemd werden: te grote klassen op de reguliere school en te weinig aandacht, kind past daar niet vanwege laag cognitieniveau, medische problemen, concentratieproblemen of de angst dat hun kind geen aansluiting vindt bij kinderen zonder beperking.

Vooroordelen

In de vorige paragraaf hebben wij beschreven dat kinderen met een beperking ondersteuning nodig hebben om volwaardig mee te kunnen doen op school en dat deze ondersteuning vaak alleen in speciaal onderwijs te krijgen is. Hierdoor lijkt het alsof inclusief onderwijs een kwestie is van organiseren. We hebben een systeem laten ontstaan van speciale scholen waar extra ondersteuning is. Alles wat moet worden gedaan is de ondersteuning overbrengen naar reguliere scholen.

Dat idee is een tikje naïef. Naast de andere manier van organiseren, is ook een andere benadering van mensen met een beperking nodig. We zijn vaak ongemakkelijk bij mensen met een beperking en er bestaan veel vooroordelen. We vinden ze 'beperkt', niet zo goed als 'wij' (het oude woord invalide betekent minder waard); soms lastig en bedreigend ('verwarde personen'), en duur (de Nederlandse regering heeft een wettelijk recht op gelijke behandeling jarenlang afgewezen als 'te duur'). Bij kinderen met een verstandelijke beperking bestaat het vooroordeel dat ze niet of nauwelijks kunnen leren, dus waarom zou je ze op school toelaten of, als je ze toelaat, lang laten leren?

Ongemak

Veel mensen reageren ongemakkelijk op mensen met een beperking. Ze zijn er niet mee vertrouwd. Uiterlijk en gedrag kan zo afwijken van de norm dat mensen staren, afschuw voelen of ongepaste nieuwsgierigheid oproepen. Soms keren mensen zich af (vanuit het idee: ik weet niet wat ik moet zeggen), soms reageren mensen wel maar dan met opmerkingen die ongepast zijn. Dan komen er opmerkingen als: "wat is er met haar?" Of: "hebben jullie geen abortus overwogen?" Of (tegen ouders

wijzend naar het kind naast hen): "wat zwaar voor jullie". Of (tegen het gezelschap van iemand in een rolstoel): "en wat wil hij drinken?" Veel opmerkingen zijn ongemakkelijk of ongepast, omdat ze uitsluitend gericht zijn op de handicap en deze handicap als negatief wordt beschouwd. De persoon met een handicap wordt dan genegeerd.

Spreek tegen iedereen hetzelfde, ongeacht of ze een beperking hebben of niet. Voor meer tips over wat je wel en niet kunt zeggen zijn er meerdere websites. Lees meer over [wat je beter niet kunt zeggen](#) en [wat je wel kunt zeggen](#).

Vooroordelen bestrijden

Vooroordelen bestrijden op school begint met erkennen dat iedereen ze heeft (jij dus ook). De beste manier om ermee om te gaan is in gesprek te gaan met mensen over wie het gaat. Maak kennis met kinderen met een beperking. Vraag ouders van jonge kinderen met een handicap wat ze verwachten van een school. Nodig jongeren uit die blind of doof zijn, in een rolstoel rijden, een laag IQ of een psychische aandoening hebben. Vraag wie ze zijn, wat ze verwachten van het leven, wat ze doen en tegenkomen en hoe ze hun schoolloopbaan hebben ervaren.

Doel onderwijssysteem

Het is belangrijk na te denken over met welk doel onderwijs gegeven wordt. We hebben allemaal een eigen idee over wat een ideale school is of zou moeten zijn. Is het een plek waar kinderen zoveel mogelijk leren om het beste uit zichzelf te halen? En wat is dan het beste? De hoogste cito-scores of de hoogste examenresultaten? Het vooruitzicht op een goed betaalde baan? Het beste worden in de wetenschap? Leren autonoom te worden? Leren samen zijn met anderen en vreedzaam met elkaar om te gaan? Is het vooral de plek waar je mag ontdekken wat je talenten zijn en waar je jezelf in wil specialiseren? Is er sprake van een ideale school wanneer kinderen gelijkgestemden treffen en ouders op het schoolplein zich herkennen in de andere ouders? Of willen we iets meer van het 'vreemde' in anderen ontdekken om te leren over wie we zelf zijn?

Het huidige onderwijssysteem

Op beleidsniveau worden andere vragen gesteld: waar gaan we op investeren? Basisonderwijs, Middelbaar onderwijs of Universiteiten? Willen we dat onderwijs goede burgers oplevert die leren met elkaar om te gaan? Stimuleren we onderlinge competitie in de hoop dat dit de wetenschap, het bedrijfsleven en onze positie in de wereldeconomie versterkt? Is de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs af te meten aan de scores van leerlingen op wiskunde in een internationale vergelijking (Pisa scores)? Moet de overheid betalen voor studenten die langer over een studie doen? Vinden we een universiteitsdiploma een bewijs van intellectuele superioriteit, wat we niet in waarde moeten laten dalen door dyslexiestudenten extra examentijd te gunnen [zoals een Amsterdams hoogleraar bepleitte](#)?

Het antwoord op deze vragen, gecombineerd met vooroordelen die we allemaal hebben, heeft invloed op de keuzes die ouders, leerkrachten en beleidsmakers maken in het onderwijs. Wie neigt naar scherpe onderlinge competitie, zoals het goed scoren op wiskundetesten en op arbeidsmarkt, zal wellicht gemakkelijker minder waarde hechten aan investeren in goed onderwijs voor leerlingen met een verstandelijke beperking.

Een inclusief onderwijssysteem

In de bespreking van de visie op inclusief onderwijs is het nuttig om dergelijke vragen te bespreken. Wat willen we met ons onderwijs en gaat het om tegengestelde belangen of zijn we in staat ze te verenigen? Kun je nadruk leggen op leerprestaties, competities bevorderen en tegelijk vreedzaam samen zijn? Inclusief onderwijs gaat in ieder geval uit van een cultuur van gelijke kansen en van het idee dat alle mensen, met al hun verschillende capaciteiten leren samenwerken aan een vreedzame, welvarende samenleving.

3. Kennis

Wat is inclusief onderwijs?

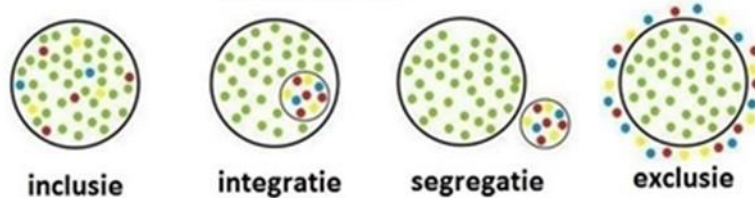
Er zijn verschillende definities mogelijk van inclusief onderwijs. Een definitie die een pionier op dit terrein, onderwijskundige Gordon Porter, gebruikt is: "Leerlingen met een beperking gaan naar dezelfde school en zitten in de klassen/groepen samen met niet gehandicapte leeftijdgenoten waarbij ze de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben om te slagen".

Platform in1school heeft haar eigen antwoord op de vraag 'wat is inclusief onderwijs?': inclusief onderwijs is onderwijs waarin kinderen vanuit allerlei achtergronden, met en zonder beperkingen samen spelen, werken en leren. Dit vindt plaats op een toegankelijke school in hun eigen omgeving, die hun ouders hebben uitgekozen. Dezelfde school waar ze heen zouden gaan als ze geen handicap hadden. Inclusief onderwijs is open voor iedereen, toegankelijk in alle aspecten en dus met de ondersteuning en zorg waar die nodig is voor optimale ontwikkeling.

Soms wordt gesproken over inclusie als kinderen met een beperking zijn toegelaten op een reguliere school. Platform In1school heeft echter op basis van ervaringsverhalen beschreven dat kinderen met een beperking op reguliere scholen er vaak alleen kunnen blijven voor zover ze passen bij wat de school te bieden heeft. In inclusief onderwijs is het andersom: de school past zich met het lesaanbod aan aan wat de kinderen vragen. De acceptatie van kinderen is bij inclusief onderwijs onvoorwaardelijk. Als er een probleem is met aanpassing of inpassing is dat nooit een reden een kind weg te sturen.

Van integratie naar inclusie

Er is verschil tussen inclusie en integratie. Dit wordt uitgebeeld door de onderstaande illustratie.

Inclusie: iedereen in reguliere klas: De school sluit aan bij de onderwijsbehoeften van alle kinderen uit de buurt, ongeacht hun beperking of de ernst daarvan.

Integratie: speciale klas op reguliere school: Kinderen met een beperking doen mee, op voorwaarde dat de rest van de school zich niet hoeft aan te passen.

Segregatie: speciale school: Kinderen gaan vanwege hun beperking naar een aparte school.

Exclusie: thuiszitters en kinderen met een ontheffing van leerplicht: Kinderen kunnen niet naar een school omdat de school geen passend aanbod biedt.

Het begrip inclusie (letterlijk insluiten) heeft niet alleen een relatie met handicap of beperking. In het onderwijs zijn ook andere groepen leerlingen soms buitengesloten (zoals asielkinderen) of achtergesteld (kinderen met een immigrantenachtergrond of lage sociaaleconomische status gaan los van IQ-niveau vaker naar vmbo dan kinderen van rijkere ouders).

Om wie gaat het?

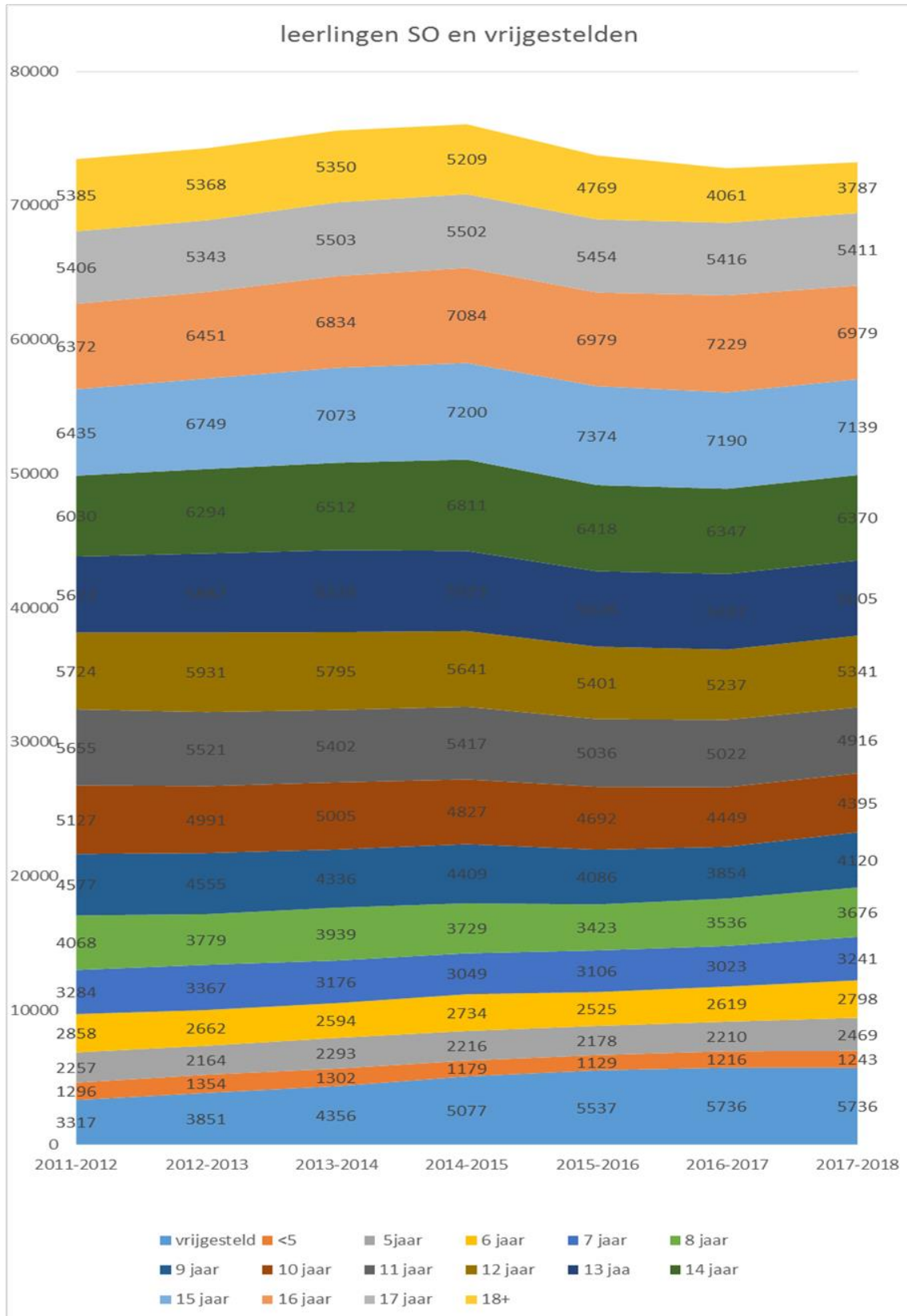
Er zijn ruim 70.000 leerlingen die onderwijs volgen in aparte speciale scholen of leerlingen die vanwege hun chronische ziekte of beperking formeel zijn vrijgesteld van leerplicht. De groep kinderen die zijn vrijgesteld gaan overdag doorgaans naar een kinderdagcentrum waar ze zorg en dagbesteding krijgen. Er zijn ook 'thuiszitters'; kinderen die wel staan ingeschreven op een school voor basis of voortgezet onderwijs, maar langer dan drie maanden geen lessen meer volgen.

Het aantal leerlingen dat apart speciaal onderwijs volgt, is in Nederland al decennia gestaag gegroeid. Invoering van passend onderwijs heeft tussen 2014 en 2016 de groei omgezet in een lichte daling. In 2017 was echter weer een stijging te zien. Vooral de instroom van jonge kinderen in speciaal onderwijs groeit weer. Er is een trend vastgesteld om jongeren met een beperking eerder van school te sturen uit bezuinigingsoverwegingen (vanaf hun 18e in plaats van vanaf hun 20e). Zonder die trend zou het aantal kinderen in speciaal onderwijs sterker gestegen zijn.

Tot 2014 kregen reguliere scholen per kind met een beperking een apart ondersteuningsbudget (rugzakje) uitgekeerd. Voor 1% van de kinderen op basisscholen werd dat aparte budget toegekend. Het was een maatstaf voor inclusie. De rugzakregeling is in 2014 afgeschaft. Daarvoor in de plaats kwam de regel dat Samenwerkingsverbanden extra ondersteuningsbudgetten mochten uitbetalen aan kinderen met een beperking. In de nieuwe regeling krijgt slechts 0,3% van de leerlingen op reguliere basisscholen zo'n extra budget.

De grafiek op de volgende pagina toont de ontwikkeling sinds 2011 in aantallen leerlingen in speciaal onderwijs gecombineerd met de aantallen kinderen in leerplichtige leeftijd die wegens een handicap zijn vrijgesteld van leerplicht en in de zorgsector worden opgevangen.

Uitgedrukt in percentages ging in 2017 2,3% van de leerlingen tot 12 jaar naar speciaal basisonderwijs en nog eens 2,02 % naar speciaal onderwijs. Het aandeel leerlingen in voortgezet speciaal onderwijs (vanaf 12 jaar) was in 2017 3,66%. Daarnaast gaan ruim 2% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs naar de Praktijkschool (speciaal voorbereidend beroepsonderwijs).

- Bron: CBS Statline: (Speciaal) basisonderwijs en speciale scholen; leerlingen, schoolregio

In het voortgezet onderwijs speelt een extra factor die strijdig is met de inclusiegedachte. In het basisonderwijs zijn leerlingen in principe welkom, ongeacht hun leerniveau. Er is geen centraal vastgesteld 'eindexamenniveau'. Het voortgezet onderwijs is in Nederland echter grotendeels ingericht op schoolsoorten waar pas een diploma wordt uitgereikt indien het eindexamen is gehaald.

Dat geldt voor mavo, havo en vwo. Ook in het beroepsonderwijs (mbo en hbo) geldt een eindniveau dat moet worden gehaald om een diploma te kunnen krijgen. Leerlingen worden bij instroom, doorgaans op 12-jarige leeftijd, getoetst op de vraag of ze dat eindniveau kunnen halen binnen een vast aantal leerjaren.

Het is voor scholen reden om leerlingen met een laag IQ of slechte resultaten op Cito-toetsen instroom te weigeren. Kinderen met een verstandelijke beperking (syndroom van Down vooral) worden ook zonder IQ-test geweigerd, omdat wordt verwacht dat ze het eindniveau niet kunnen halen. Het leidt tot een verregaande selectie op verwacht gemiddelde leerniveau waarbij kinderen met een verstandelijke beperking vanaf 12 jaar nergens anders worden geaccepteerd dan in speciaal onderwijs. Volgens vereniging VIM is het aantal kinderen dat nog een reguliere vmbo mag instromen in Nederland gedaald naar minder dan 5.

Deze selectie op grond van verwacht leervermogen is in strijd met het recht op inclusief onderwijs. Leerlingen met een verstandelijke beperking of laag IQ zouden naar middelbare scholen moeten kunnen gaan om samen met leeftijdgenoten te kunnen leren. Middelbare scholen kunnen, om dat mogelijk te maken, overstappen op een concept met gemengde leerwegen, inclusief leerlijnen voor kinderen die een verstandelijke beperking hebben.

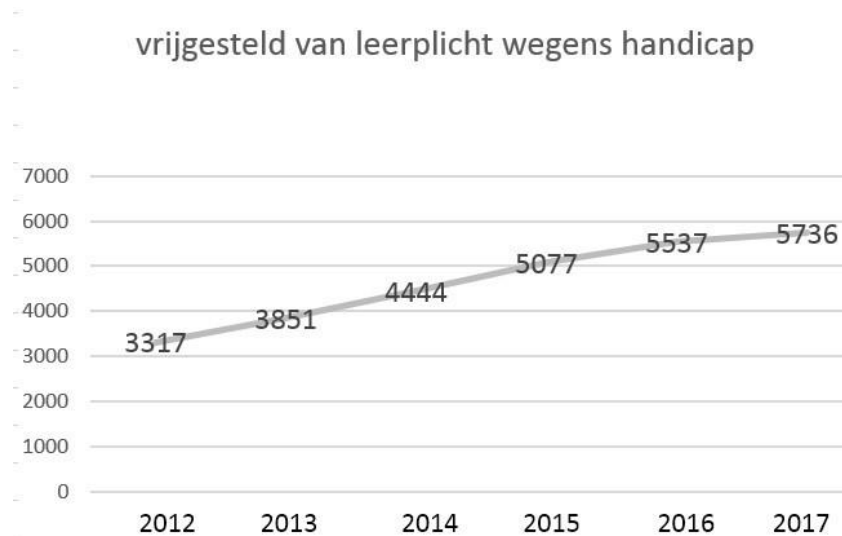
Middelbare scholen geven soms aan dat het wettelijk niet zou zijn toegestaan om leerlingen met een verstandelijke beperking te accepteren. Ze zouden alle leerlingen moeten weigeren die het diploma-niveau niet zouden kunnen halen. Dat is niet juist. De laagste instroom in het VMBO geldt wettelijk ([zie Inrichtingsbesluit WVO](#)) gezien als voorbereidend beroepsonderwijs en daarvoor geldt geen instroom of uitstroomniveau. Al het andere middelbaar onderwijs (mavo, havo en vwo) mag instroomeisen stellen, maar is dat niet wettelijk verplicht.

Hoe zit het met kinderen met vrijstelling?

Een telling in 2018 laat zien dat bijna 6.000 kinderen in Nederland zijn vrijgesteld van leerplicht vanwege handicap of chronische ziekte. Formeel vragen ouders van de kinderen vrijstelling van leerplicht aan. Doorgaans krijgen ouders het advies vrijstelling te vragen als scholen de kinderen te ernstig gehandicapt vinden om het schoolprogramma dat ze bieden te kunnen volgen (de kinderen worden vanwege een verstandelijke beperking niet leerbaar geacht). Andere argumentatie is dat de kinderen te prikkelgevoelig zijn om in een groep mee te doen of omdat de kinderen intensieve zorg of begeleiding nodig hebben en speciale scholen dat niet kunnen bieden.

Het aantal vrijgestelde kinderen groeit sterk, ook na invoering van passend onderwijs in 2014. Het beleid is erop gericht het aantal 'thuiszitters' tot nul terug te dringen in 2020. Dat lukt niet goed. Er is geen afzonderlijk concreet plan om het aantal kinderen dat formeel is vrijgesteld terug te dringen. Omdat het aantal vrijgestelden sterk groeit (van ruim 3.000 in 2011 naar bijna 6.000 in 2017), spreekt de minister van onderwijs wel zijn zorg uit. De afbeelding op de volgende pagina toont het aantal vrijgestelden van 2012 tot en met 2017.

De formele vrijstellingen komen neer op uitsluiten van het recht op onderwijs. Platform In1school interpreteert de vrijstellingsmogelijkheid en de praktijk van thuiszitten als strijdig met het Kinderrechtenverdrag en het verdrag inzake personen met een handicap. Ook kinderen met meervoudige ernstige beperkingen kunnen, met de juiste ondersteuning en zorg, naar de buurtschool en daar met leeftijdgenoten leren. Samen naar School klassen zijn voorbeelden van initiatieven die gericht zijn op het bieden van inclusief onderwijs aan deze groep kinderen.

Goede voorbeelden

Italië, Noorwegen, Schotland, Portugal en Spanje zijn landen in Europa waar het onderwijs inclusief is. Er is daar geen apart speciaal onderwijs. In andere Europese landen is per regio of onderwijsdistrict sprake van inclusief onderwijs. Oostenrijk heeft bijvoorbeeld in enkele provincies inclusief basisonderwijs. In Engeland zijn er veel onderwijsdistricten, ook in het dichtbevolkte Londen, waar het bestuur koos voor het inclusief organiseren van onderwijs en het terugdringen van aparte speciale scholen. In overige Europese landen zijn er ook initiatieven, al kunnen die op kleine schaal zijn ontstaan, los van landelijke beleidsinitiatieven, maar op initiatief van ouders en schoolteams.

Het platform In1school heeft enkele Nederlandse inclusieve scholen in het [primair](#) en [voortgezet](#) onderwijsgeportretteerd in de "Zo kan het ook" magazines. Platform In1school deelt ook goede voorbeelden gedeeld. Bijvoorbeeld over een aantal samenwerkende scholen in en om Gorinchem die inclusief zijn geworden. Of bijvoorbeeld de [Samen naar School klassen](#), die onderwijs en zorg aanbieden voor kinderen met meervoudige beperkingen in reguliere scholen. Via [het Steunpunt Onderwijs](#) van het Gehandicapte Kind zijn meer Nederlandse scholen bekend die stappen zetten richting inclusie in Nederland.

Buiten Europa zijn er initiatieven in Zuid-Amerika (Argentinië en Colombia), heeft Canada volledig inclusief onderwijs en in vele staten in de Verenigde Staten. Onderwijssystemen, regelgeving en financieringsniveau van onderwijs is in al die landen zeer verschillend. Het laat zien dat het onderwijs overal zo is te organiseren en te financieren dat kinderen met en zonder beperking samen naar dezelfde school kunnen gaan.

Inclusie checklist

Is het onderwijssysteem al helemaal inclusief? Doe de check:

1. Gaan alle leerlingen naar de school en de groep waar ze naartoe zouden gaan als ze géén beperking zouden hebben?
2. Bezoeken alle leerlingen klassen en groepen met medeleerlingen van dezelfde kalenderleeftijd?
3. Zitten alle leerlingen fulltime in de gewone klas (en ontvangen ze daar ondersteuning) en volgen ze daarbij hetzelfde lesschema als de andere leerlingen?

4. Zijn leerlingen met een beperking of leerprobleem evenredig verdeeld over groepen (een op de vijf/zes leerlingen heeft een leerprobleem en hooguit 3% een ernstige beperking)?
5. Kunnen leerlingen met een beperking overal naartoe in de school en van alle voorzieningen gebruik maken (kantine, sportfaciliteiten, wc's et cetera)?
6. Krijgen leerlingen met een beperking de ondersteuning die ze nodig hebben om succesvol te zijn in de klas (is hun leerlijn aangepast aan wat ze kunnen; krijgen ze aangepast materiaal en hulpmiddelen; worden ze zo nodig gesteund bij communicatie; zijn leerkrachten goed geschoold in het toepassen van verschillende strategieën voor lesgeven)?
7. Krijgen professionals in en om de school, ouders en vertegenwoordigers van wijk- en zorgorganisaties training in wat inclusief onderwijs betekent en wat het de samenleving oplevert?
8. Krijgen leerkrachten en docenten die in hun groep leerlingen met een beperking hebben, alles wat ze nodig hebben, zoals extra tijd voor overleg, voor planning en voor samenwerking met specialisten (en vervanging als ze zelf daardoor niet in de klas zijn)? Is er voldoende assistentie in de klas en voldoende informatie over lesmethodieken en strategieën?
9. Krijgen ouders genoeg gelegenheid om actief mee te denken en te overleggen over succesvolle leerstrategieën voor hun kind met een beperking?
10. Krijgen leerlingen met een beperking de ruimte om actief mee te denken in het team dat beslist over hun individuele leerplan?
11. Heeft de school en het Samenwerkingsverband waartoe de school behoort een cultuur waarin actief wordt uitgedragen dat alle leerlingen een gewaardeerde bijdrage leveren aan hun klas en schoolgemeenschap?
12. Worden besluiten over plaatsing op een school en over individuele ondersteuning genomen los van financiële overwegingen?
13. Heeft de school of het samenwerkingsverband een leiderschapsteam dat in actie komt als op een van bovenstaande vragen op deze checklist 'nee' wordt geantwoord?

Mythes & misverstanden

Er zijn een aantal mythes en misverstanden als het gaat om inclusief onderwijs. Hieronder bespreken we een paar van de meest bekende mythes en misverstanden.

Inclusie klinkt mooi maar het is in de praktijk niet te doen

Er zijn talloze scholen in vele landen in alle werelddelen waar inclusief onderwijs al tientallen jaren is gerealiseerd. Soms zijn dat scholen of groepen scholen die binnen een divers onderwijssysteem voor inclusie gaan (zoals in Engeland), soms is per regio of land het onderwijssysteem volledig inclusief geworden. Voorbeelden van dat laatste, waar het onderwijssysteem inclusief is, zijn: Italië, Portugal, Schotland, Noorwegen, provincies in Oostenrijk, Nieuw-Zeeland, New Brunswick in Canada, New Hampshire en andere staten in de VS. Als die honderden scholen in al die landen het al jaren kunnen, dan kan het toch ook in Nederland?

Inclusie betekent dat kinderen die heel verschillend zijn allemaal hetzelfde onderwijs krijgen

Inclusie gaat er niet vanuit dat onderwijs gelijk is voor alle kinderen. Inclusieve scholen zetten leeftijdgenoten bij elkaar hoe verschillend ze ook zijn, maar voor elke leerling wordt gedifferentieerd en rekening gehouden met niveau, leerstijl en behoefte aan ondersteuning. Leerkrachten kunnen dat doen als ze ideeën en strategieën toepassen zoals universal design for learning, gedifferentieerde instructie,

coöperatief leren, peer tutoring, multilevel instructie, co-teaching en teamteaching. In inclusief onderwijs gaat het erom dat leerkrachten en docenten goed worden toegerust en ondersteund om volgens deze methodieken te werken en iedere leerling de kans te bieden goed te leren en zich te ontwikkelen.

Inclusie is wel goed, maar niet voor ieder kind, zeker niet voor kinderen met een verstandelijke beperking

Van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking wordt vaak aangenomen dat ze niet kunnen leren. Of dat het verschil in ontwikkeling met andere kinderen snel zo groot wordt dat ze het niveau niet meer kunnen bijbenen. De aanname dat inclusie voor hen niet werkt, is gebaseerd op het idee dat onderwijs het doel heeft dat iedereen een ‘bepaald niveau’ moet halen en dat het ‘niveau’ ook binnen een leeftijdsgroep zou moeten gelden. Maar er is geen ‘niveau’ in onderwijs. Iedereen kan leren en steeds een stap verder reiken. De ene leerling leert sneller en meer dan de ander, zowel in academisch opzicht als in het leren van sociaal gedrag. Dat is geen reden om leerlingen die minder snel leren niet toe te laten tot de groep leeftijdgenoten binnen een schoolgemeenschap of zelfs helemaal uit onderwijs te weren zoals bij ernstig verstandelijk gehandicapten gebeurt.

Inclusie vraagt het onmogelijke van leerkrachten

Een inclusieve school vormen en effectief lesgeven aan groepen met diverse leerlingen, is niet echt makkelijk. Het vraagt hardwerkende, goed ondersteunde en gedreven leerkrachten die effectief worden ondersteund door de directeur en het bestuur. Het helpt als beginnende leerkrachten op de initiële opleiding al meer worden voorbereid. Het helpt als leerkrachten en docenten de ruimte krijgen om te leren over nieuwe technieken en methodieken, bereid zijn intensief met elkaar te werken binnen een team, de ruimte krijgen om te leren van ervaringen en fouten te mogen maken. Ondersteuning binnen een school moet niet alleen gericht zijn op leerlingen, maar zeker ook op leerkrachten. Leerkrachten die op die manier werken aan inclusie, verbeteren hun algemene lesvaardigheden. Daarvan profiteert de hele school.

Inclusie gaat ten koste van gewone kinderen

Critici zeggen vaak dat kinderen met een beperking in de klas te veel aandacht opslokken van de leerkrachten en dat gaat ten koste van de andere kinderen. De aanname is dat een leerling met een beperking een eigen aangepast programma heeft en dat de leerkracht veel een-op-een aandacht moet geven. Als er dan ook nog een hoogbegaafd kind is, een met dyslexie en een gedragsprobleem, ja dan ...

Maar zo gaat het niet in de klas. Het is niet zo dat een leerkracht die een uur heeft voor een onderwerp in een klas van 25 leerlingen, elke leerling 2,5 minuten instrueert en aandacht geeft. Leerkrachten ontwikkelen technieken om nu eens de hele groep, dan weer opgesplitste groepen en soms een individu aan te spreken. Met goede voorbereiding en inzet van technieken (peer tutoring, gedifferentieerde werkopdrachten) en natuurlijk de inzet van onderwijsassistenten, kan rekening worden gehouden met verschillende niveaus en behoeften. Onderwijs is vrijwel nooit een-op-een begeleiding; ook niet op speciale scholen. Daar kunnen de groepen wel kleiner zijn maar de ondersteuningsbehoefte per kind veel groter waardoor een-op-een lesgeven ook daar een illusie is.

En hoe zit het dan als de individuele leerlijnen wel erg sterk afwijken, bijvoorbeeld op middelbare schoolleeftijd? Op oudere leeftijd is het niet ongebruikelijk als de inhoud van de lessen erg ver uiteen gaat lopen voor allerlei studenten, ook die zonder een beperking. Het is dan echt niet verboden om per onderwerp of per vak oplossingen te zoeken zoals het per lesuur anders groeperen van scholieren op basis van interesse of vak. Wat een gevoel van uitsluiting geeft (en dus voorkomen moet worden) is als alléén leerlingen met een beperking altijd apart in een groepje gaan en te weinig samenzijn met andere leerlingen op een natuurlijk respectvolle manier. Het gaat erom een evenwicht te zoeken tussen goede instructie en het gevoel onderdeel te zijn van de gewone groep.

Gewone leerkrachten weten te weinig van kinderen met specifieke beperkingen

Leerkrachten zijn bang dat ze te weinig kennis hebben van specifieke beperkingen en hoe ze kinderen met zulke beperkingen effectief kunnen onderwijzen. Dat kan waar zijn. Het geldt namelijk ook voor

leerkrachten die zijn opgeleid voor speciaal onderwijs. Een leerkracht moet elke leerling leren kennen om te weten hoe het die leerling succesvol kan onderwijzen. Een leerling leren kennen kan door kennis uit te wisselen met vorige leerkrachten, met ouders, met de leerling zelf en soms met experts 'van buiten'.

Goede leerkrachten weten zo'n 90 procent van wat ze moeten weten voor alle leerlingen die ze voor zich krijgen. Ook van leerlingen met een verstandelijke beperkingen. Leerkrachten werken voornamelijk op basis van algemene onderwijstechnieken, ook leerkrachten in speciaal onderwijs die als experts gelden.

Voor specifieke aspecten bij sommige leerlingen kan worden samengewerkt met gespecialiseerde leerkrachten of experts. Bijvoorbeeld: hoe leert een kind met Downsyndroom lezen? Of: hoe houd ik rekening met slechthorendheid? Deze samenwerking vindt bij voorkeur in de klas in plaats van via ambulante begeleiding. Italië is een voorbeeld van een land waar niet alleen onderwijsassistentie in de klas wordt ingezet, maar juist ook gespecialiseerde leerkrachten worden toegevoegd aan een schoolteam zolang een kind met een specifieke ernstige beperking op de school is.

Leerlingen met een beperking worden niet echt geaccepteerd en worden mogelijk gepest

Essentieel bij inclusief onderwijs is het creëren van een cultuur waarin alle leerlingen worden geaccepteerd, gewaardeerd om wat ze bij dragen en waarin iedereen het gevoel heeft er echt bij te horen. Schoolleiders en leerkrachten zorgen in activiteiten dat iedereen een bijdrage levert. Zij leven de cultuur van respect en waardering voor en zijn zo een rolmodel voor leerlingen.

Pesten kan desondanks voorkomen natuurlijk (zoals het ook voorkomt in speciale scholen). Dan moet natuurlijk worden ingegrepen en wordt het een ervaring waarvan geleerd moet worden. Als de school slaagt in het creëren van een inclusieve cultuur, dan leidt dat doorgaans tot prettiger sociaal gedrag bij alle leerlingen en het schoolteam.

Leerlingen kunnen pas meedoen op de gewone school als ze eraan toe zijn

Het idee dat sommige kinderen niet toe zijn aan het 'niveau' van de school, de 'lesstof' of 'schoolse vaardigheden' staat inclusie in de weg. Het is gebaseerd op het concept waarin curricula vastliggen. Leerlingen moeten dan per leerjaar en aan het einde van de schoolperiode een vastgesteld niveau halen. Dat concept legt soms zelfs kleuters al een niveau op; stilzitten bijvoorbeeld of geconcentreerd kunnen werken. Ze moeten dat halen voor ze door mogen naar groep 3.

Dat idee is alleen logisch voor wie ervan uitgaat dat plaatsing in een groep (of in een school) volledig is gebaseerd op het jaarstofklassensysteem. In groep 3 wordt dit onderwerp behandeld, in groep 4 dat onderwerp. Wie hier op de basisschool strikt aan vasthoudt, zou veel leerlingen regelmatig een groep over moeten laten doen. Of kinderen zelfs moeten uitsluiten van elke vorm van onderwijs (zoals inderdaad in de Nederlandse praktijk gebeurt).

Wie hier op de middelbare school aan vasthoudt, selecteert kinderen volledig op de leercapaciteit in academische vakken. Hij eist dan in feite dat alle scholieren voldoen aan een gemiddelde norm op straffe van uitsluiting als de leerling het niet haalt.

Ondersteuning op een gewone school voor kinderen met een verstandelijke of andere ernstige beperking kost veel te veel geld

Een inclusieve school heeft meer geld nodig. Inclusie vraagt brede ondersteuning van leerkrachten, extra handen in de klas, extra tijd voor overleg in co-teaching en samenwerking met experts, planning, scholing. Er is wat extra financiële ruimte nodig voor ruimere, toegankelijker schoolgebouwen. Denk aan een vergrote toiletruimte voor leerlingen en personeelsleden met een beperking. In nieuwe schoolgebouwen is volledige rolstoeltoegankelijkheid overigens al verplicht.

Dat extra geld voor ondersteuning en voor toegankelijkheid is al beschikbaar in Nederland. Maar het is doorgaans alleen beschikbaar in aparte speciale scholen. Een systeem waarin per leerling met een

beperking wordt afgerekend (zoals in de tijd van de rugzakjesfinanciering bestond) is niet altijd kosten efficiënt. Een school wil op wat langere termijn kunnen investeren. Niet investeren in één leerling, maar in een systeem waarin wordt gewerkt met flexibele curricula, co-teaching, aanvullende expertise, scholing. Dat vraagt meer zekerheid in financiering.

Het meest ideaal, ook vanuit financieel oogpunt, is als het onderscheid tussen 'speciaal' en 'regulier' vervalt. Dat alle schoolteams zich in het 'gewone' en het 'speciale' bekwamen, en het beschikbare budget over alle scholen wordt verdeeld. Aanvullend is binnen een school een transparant verdeelsysteem nodig. Hierdoor komen beschikbare middelen voor ondersteuning terecht in de groepen en bij de leerkrachten die het het meeste nodig hebben.

Voor leerlingen die een intensieve zorgbehoefte hebben (hulp bij ADL-activiteiten, medische zorg en extra toezicht en begeleiding) is in Nederland financiering beschikbaar vanuit de Wet Langdurige Zorg, de Jeugdzorg en vanuit de zorgverzekering. In principe kan dit geld uit zorg zowel op speciale als gewone scholen worden ingezet. Het gaat bij zorggelden om forse bedragen waarmee ook, als het nodig is, een-op-een hulp is te financieren op school.

Veel ouders willen helemaal geen inclusief onderwijs voor hun kind met een beperking

Niet iedereen wil inclusie in het onderwijs, wordt gezegd. Ouders kunnen inderdaad sceptisch zijn. Als ondersteuning niet goed is geregeld, als leerkrachten niet weten hoe ze hun programma kunnen aanpassen, als de school aangeeft dat een kind met een beperking er mag zijn zolang dat kind zich kan aanpassen: ja dan kan de ouder ook problemen verwachten.

Goed onderwijs voor alle kinderen, met of zonder beperking, staat of valt met het schoolteam. Een team dat kennis van zaken heeft en rekening houdt met de verschillende leerbehoeften van kinderen. Ouders kunnen vertrouwen winnen in inclusief onderwijs als de scholen in staat worden gesteld (financieel en met flexibele regelgeving) hun systeem zo te veranderen dat ze alle kinderen effectief onderwijs kunnen geven.

Onderzoek van dr. Gert de Graaf onder ouders van kinderen met Downsyndroom liet zien dat 56% van de kinderen met Downsyndroom uit een geboortjaar start op een reguliere basisschool. De Graaf vroeg naar motieven van ouders die naar het speciaal onderwijs gingen. Van 30% van de kinderen op speciale scholen geven de ouders aan dat ze dit eigenlijk niet wilden maar dat ze geen reguliere school bereid vonden.

Ouders die wel bewust kozen voor een speciale school doen dat om uiteenlopende redenen. Genoemd werden: te grote klassen op de reguliere school en te weinig aandacht, het kind past daar niet vanwege laag cognitieniveau, medische problemen of concentratieproblemen of de angst dat hun kind geen aansluiting vindt bij kinderen zonder beperking. Voor beleidsmakers is het gebrek aan vertrouwen bij ouders reden om te pleiten voor keuzevrijheid. Zo kunnen ouders zelf kiezen of ze gewoon of speciaal onderwijs willen. Er zijn twee problemen met deze stelling.

Op de eerste plaats geldt dat voor een leerling met een beperking 'gewoon' niet aan de orde is. Om een kind met een beperking goed te kunnen laten leren en zich te ontwikkelen, is adequate speciale ondersteuning nodig (een gebarentaal, een speciale stoel, een aangepaste leerlijn enzovoorts). Dat kun je speciaal noemen. Het punt is dat het 'speciale' niet per se op een aparte school beschikbaar zou moeten zijn, maar op de buurtschool.

Op de tweede plaats geldt dat keuzevrijheid voor speciaal of regulier, in de praktijk nooit keuzevrijheid betekent. Een ouder/leerling mag niet vrij kiezen voor een speciale school (er moet een indicatie zijn en het aantal indicaties wordt gemaximeerd uit kostenoverwegingen). Ook de keuze voor regulier onderwijs is niet vrij. Als een school in het Nederlandse systeem besluit dat ze 'handelingsverleggen' is dan mag de school het kind verwijzen. Het maakt hierbij niet uit of de ouder instemt of niet.

Vergelijk het met het recht op mobiliteit. Er is keuzevrijheid. Mensen kunnen kiezen voor openbaar vervoer. Als je vanwege een beperking de trein of bus niet in kan, dan moet je kiezen voor speciaal aangepast vervoer. Dat is geen keuzevrijheid. Een reiziger moet voldoen aan strikte voorwaarden wil zij mee mogen in speciaal vervoer. En de behoefte aan speciaal vervoer is er alleen omdat de gewone bus/trein en stations niet voldoende toegankelijk zijn gemaakt.

Op beleidsniveau geldt: als het beleid twee aparte systemen in stand houdt (speciale en gewone scholen) dan houdt het ook het idee in stand dat voor sommige leerlingen het gewone niet toereikend is en niet toegankelijk hoeft te worden gemaakt. Het houdt de mythe in stand dat inclusie niet voor alle leerlingen mogelijk en nodig is. Twee aparte systemen in stand houden is bovendien veel duurder. Het beperkt de middelen voor zowel speciale als voor gewone scholen.

Stap 1: vorm een team

Een systeem veranderen doe je niet alleen. Zoek dus medestanders en stel een leiderschapsteam samen. Een team is nodig, niet alleen omdat het realiseren van inclusief onderwijs veel werk betekent; ook omdat een groep mensen gezamenlijk meer ideeën, vaardigheden en persoonlijke sociale netwerken inbrengt dan één persoon alleen. Werken in een team vergroot automatisch het draagvlak in een organisatie voor de veranderingen die het team wil inzetten.

De initiatiefnemer voor het team, vraagt bij voorkeur, als hij of zij dat niet al zelf is, de directeur van het samenwerkingsverband of de leider van het bestuur erbij, want voor een veranderingsproces wil je iemand die vanuit haar functie de benodigde bevoegdheden heeft. Zoek ook mensen die los van hun functie leiderschap tonen. Dat zijn mensen die gemotiveerd zijn om ideeën te onderzoeken, om anderen te inspireren en concreet in actie te komen. Het is belangrijk dat het team divers van samenstelling is.

Vraag ook een ouder, een leerling en onderwijsgeevenden vanuit zowel regulier als speciaal onderwijs. Vraag ook mensen van buiten het bestuur of het samenwerkingsverband; bijvoorbeeld mensen met een beperking of externe deskundigen vanuit welzijnswerk of jeugdzorg. Zoek mensen die geïnteresseerd zijn in de waarden die inclusie uitdraagt: iedereen hoort erbij, iedereen krijgt kansen en/of willen werken aan kwalitatief goed onderwijs.

Het team kan in de loop van de tijd van samenstelling veranderen. Het kan best klein beginnen met twee personen die gaan brainstormen. Na het benoemen van een team is de volgende stap: visieontwikkeling. Maar waarschijnlijk kun je, om mensen aan te trekken bij het team, eerst spreken over je visie op het belang van inclusief onderwijs. Je kunt mensen vragen om eerst mee te doen aan een visiebijeenkomst (zie volgende stap) om ze daarna te vragen daadwerkelijk mee te gaan doen in het team (en dat is stap 1).

Stap 2: visieontwikkeling

Een goede stap is om binnen het gevormde leiderschapsteam met elkaar het ideaal van inclusief onderwijs te bespreken. Een visie kan zo globaal worden geformuleerd dat iedereen het er snel over eens is. De discussie wordt geholpen als goed wordt besproken wat het ideaal eigenlijk inhoudt. Bespreek met elkaar waarom je inclusief onderwijs zou willen en wat het eigenlijk is. Op deze pagina's staan niet alleen de praktische stappen in de route naar inclusief onderwijs beschreven, maar ook meer algemene informatie die nodig is bij de visieontwikkeling. Het kan geen kwaad je te realiseren dat er veel mythes en misverstanden leven rondom inclusief onderwijs. Bespreek ze met elkaar. Kijk naar de checklist 'Is het inclusief onderwijssysteem al helemaal inclusief?' en bespreek de uitkomsten.

Belemmeringen

Een belangrijke vraag die kan leven binnen een samenwerkingsverband is waarom een samenwerkingsverband zich überhaupt bezig zou moeten houden met inclusief onderwijs. Een samenwerkingsverband is een bij wet afgedwongen organisatorische eenheid, bestuurd door besturen van alle scholen in een regio, die het regionaal budget voor ondersteuning van leerlingen met een beperking verdeelt. Er is géén door de overheid opgelegde visie anders dan dat het samenwerkingsverband moet zorgen voor ‘passend onderwijs’.

Die complete vrijheid wat betreft visie is zowel een voor- als een nadeel. Het voordeel is dat je mag doen wat je wilt, dus je mag óók kiezen voor inclusief onderwijs. Het nadeel is dat, bij gebrek aan sturing, het erg moeilijk is te kiezen. Hoe kun je vanuit niets een visie opbouwen? Het risico is dat visieontwikkeling bleek afsteekt tegen de ontwikkeling van de organisatorische en financiële structuur. Wat bij de vorming van samenwerkingsverbanden extra speelt is dat een samenwerkingsverband wordt bestuurd door alle scholen uit tamelijk grote regio’s (er zijn 77 samenwerkingsverband-regio’s basisonderwijs en 75 samenwerkingsverband-regio’s voortgezet onderwijs). Al die besturen van al die scholen binnen een regio hebben een eigen visie op onderwijs en het is ingewikkeld om al die visies met elkaar te verenigen. Het samenwerkingsverband Primair Onderwijs Amsterdam-Diemen bestaat bijvoorbeeld uit 45 schoolbesturen met in totaal 240 scholen (zowel gewone als speciale).

Een bijkomend probleem zijn tegengestelde belangen die spelen binnen samenwerkingsverbanden. De wettelijke opdracht voor een samenwerkingsverband is het verzorgen van een structuur voor ondersteuning in het onderwijs aan leerlingen met een beperking en het maken van afspraken over de verdeling van het budget dat daarvoor beschikbaar is. Of geld wordt ingezet op gewone of op speciale scholen is iets dat gezamenlijk wordt beslist door de besturen van alle scholen. Besluiten over het veelvuldig ondersteunen van leerlingen met een beperking op een gewone school (en daarbij het toekennen van benodigd budget in de vorm van zorgarrangementen) kunnen snel leiden tot lagere instroom in speciale scholen en tot verlies van werkgelegenheid daar. Geen organisatie is makkelijk bereid een visie te ondersteunen die leidt tot de eigen ondergang. Een bespreking van een visie op inclusief en passend onderwijs en op wat de beste ondersteuning is voor kinderen met een beperking, wordt bewust of onbewust beïnvloed door de financiële en institutionele belangen die mensen voelen.

Een wettelijke en morele taak

Niettemin, is er een wettelijke en een morele taak voor samenwerkingsverbanden om na te denken over de kwaliteit van het onderwijs waar zij voor willen staan. De Nederlandse regering mag dan terughoudend zijn in het opleggen van een visie, het internationaal recht is heel duidelijk. Het VN-verdrag inzake de Rechten van het Kind en het VN-verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap gaan uit van het recht op inclusief onderwijs.

Het VN-mensenrechtenverdrag Handicap is tot stand gekomen omdat overal op de wereld mensen met een beperking achtergesteld zijn. Zij hebben minder kans op onderwijs, werk en een goed inkomen en méér kans op een slechte gezondheid en discriminatie. De analyse is dat die achterstand voor een belangrijk deel is terug te voeren tot structurele belemmeringen, ontstaan door de manier waarop we de samenleving hebben georganiseerd. In artikel 24 van het VN-mensenrechtenverdrag Handicap en de uitleg hiervan (general comment nr. 3) wordt aangegeven dat het organiseren van speciaal onderwijs in de vorm van aparte speciale scholen een structurele belemmering vormt voor participatie in de samenleving en dus moet worden afgebouwd.

In Nederland heeft de Nederlandse staat de beleidsvrijheid om te werken aan de onderwijsdoelen uit het VN-mensenrechtenverdrag Handicap (participatie en ondersteuning) grotendeels overgedragen aan samenwerkingsverbanden en besturen van scholen. Dat is een voorname reden voor samenwerkingsverbanden en besturen om zich te verdiepen in inclusief onderwijs. SWV’ en moeten immers vormgeven aan de beste ondersteuning voor kinderen met een beperking.

Laat je inspireren

Ga in de visiebespreking de financiële en institutionele belangen vooral niet uit de weg. Inclusief onderwijs gaat uit van het opheffen van onderscheid tussen reguliere en speciale scholen. Het betekent niet dat speciaal onderwijs verdwijnt; het betekent dat regulier en speciaal samengaan en de expertise wordt ingezet waar de leerling is; in de buurtschool. Bespreek in het samenwerkingsverband welke consequenties dat kan hebben voor het bestuur van het onderwijs. Probeer in positieve opties te denken. Als speciaal onderwijs opgaat in het gewone, kan dat bijvoorbeeld betekenen dat de besturen van een gewone en een speciale school intensief gaan samenwerken?

Het team dat wil werken aan visieontwikkeling kan sprekers uitnodigen die hebben ervaren wat in- of exclusie voor effect heeft. Inspiratie kun je krijgen van leerkrachten en schoolleiders van andere scholen die ervaring hebben, ouders van jonge kinderen met een beperking die over hun visie op het leven van hun kind willen praten of van jongeren met een beperking die hun educatie hebben afgerond. Een financiële of een bestuurlijke deskundige uitnodigen is óók nuttig, juist omdat bij samenwerkingsverbanden financiële en institutionele belangen een grote rol spelen.

Een studiereis naar een land of streek waar inclusie in het onderwijs meer praktijk is, kan teamvorming bevorderen en kan een ontspannen start zijn van de route naar inclusie. Er worden studiereizen georganiseerd naar, bijvoorbeeld, Graz (Oostenrijk), Bologna (Italië), Schotland, Engeland of Noorwegen. Een studiereisje in eigen land kan óók. Er zijn scholen en projecten die veel ervaring hebben. Boek daar een bezoek!

Schrijf het op

Een grafische weergave maken van wat je bespreekt, helpt op allerlei manieren. Visuele beelden vatten gevoelens samen en maken het makkelijker allerlei situaties voor te stellen. Zie hier voor een [voorbeeld van grafische verbeelding van onderwijsvernieuwers](#) in Engeland, een [aanbieder](#) in Nederland of hier voor [een andere aanbieder in Nederland](#) (of google op 'grafisch faciliteren').

Stap 3: inventarisatie

Geïnspireerd door teambijeenkomsten, sprekers en wellicht een studiereis, kan het leiderschapsteam aan een volgende stap beginnen. Hoe ver is het bestuur of samenwerkingsverband op weg naar inclusief onderwijs? Maak een systematische diagnose van de situatie bij de scholen die onder het bestuur of het samenwerkingsverband vallen. Voor hoeveel leerlingen op de scholen is nu formeel extra ondersteuning geregeld in de vorm van een Toelaatbaarheidsverklaring (TLV) en hoeveel van die leerlingen zitten op een speciale school? Voor hoeveel leerlingen (of besturen) is extra ondersteuninggeld (zorgarrangementen) ingezet op de reguliere school?

Zijn er scholen binnen het bestuur en het samenwerkingsverband waar al relatief veel leerlingen met een beperking welkom zijn (Dat is eventueel vast te stellen aan de hand van schoolondersteuningsprofielen die scholen moeten opstellen en aan de cijfers over verwijzingen naar speciaal onderwijs of het aantal aangevraagde zorgarrangementen)? Hoeveel leerlingen volgen speciaal onderwijs binnen het gebied van het samenwerkingsverband? Wat is de instroom per leeftijdsgroep? Om welke beperking gaat het doorgaans: verstandelijk, zintuiglijk of is sprake van gedragsproblemen? Hoeveel kinderen zijn uitgesloten van onderwijs, omdat ze zijn vrijgesteld van leerplicht vanwege hun handicap (artikel 5a leerplichtwet) en zitten thuis of op kinderdagcentra? De gemeentelijke afdeling leerplicht houdt precies bij hoeveel kinderen vrijstelling hebben en geven die informatie op aanvraag.

De beleidsplannen

Inventariseer de beleidsplannen die binnen het samenwerkingsverband of het bestuur zijn gemaakt op de visie op inclusie. Hoe wordt de visie op onderwijs voor kinderen met een beperking beschreven? Is er een streven naar meer inclusie vastgelegd? Als er wordt gesproken over het bieden van 'passend' onderwijs, wat wordt precies verstaan onder 'passend' en wie bepaalt wat passend is; zijn dat de

afzonderlijke scholen? Is uitgesproken dat speciaal onderwijs gehandhaafd blijft en hoe wordt dat uitgedrukt; in behoud van aparte speciale scholen of in behoud van expertise? Is er beleid om beide schoolsoorten intensiever met elkaar te laten samenwerken?

Bij de inventarisatie van het beleid kijk je ook naar het beleid voor ondersteuning en kennisbevordering van leerkrachten binnen de scholen. Is er sprake van een systeem binnen het samenwerkingsverband of het bestuur over het toewijzen van ondersteuning in de klas? Hoe wordt bijvoorbeeld bepaald of voor een leerling een extra zorgarrangement (extra budget) wordt toegekend? Hangt dat af van de ondersteuningsbehoefte van een leerling, de toekenningsvoorwaarde van jeugdzorgbudget of speelt de dynamiek in de groep een rol? Is binnen het bestuur en het samenwerkingsverband nagedacht over hoe de vaardigheden en kennis van alle leerkrachten kunnen worden vergroot zodat de kwaliteit van het onderwijs verbetert?

Als een bestuur of een samenwerkingsverband beleid heeft om ambulante ondersteuning in te zetten, is de vorm waarop dit gebeurt altijd in lijn met de inclusiegedachte? Worden lesstrategieën die van belang zijn voor inclusief onderwijs toegepast, zoals co-teaching, coöperatief leren, peertutoring (leerlingen werken samen en leren elkaar leren) en gedifferentieerde instructie? Krijgt een leerling met een ernstige beperking bijvoorbeeld altijd apart begeleiding en instructie of wordt ervoor gezorgd dat hij of zij altijd deel kan nemen aan het lesprogramma van de groep?

Leg de beleidsplannen naast de eerder besproken visie op inclusief onderwijs. Gebruik hiervoor de checklist 'is het onderwijssysteem al helemaal inclusief?'

De financiën

Inventariseer de financiële afspraken en regelingen binnen het samenwerkingsverband en de uitwerking daarvan. De hoofdvraag is: hoe lopen de geldstromen? Volgt budget voor ondersteuning de leerling, of is ondersteuning vooral gefinancierd op speciaal onderwijs?

De rijksoverheid heeft budgetten voor ondersteuning van leerlingen met een beperking overgedragen aan samenwerkingsverbanden. Een samenwerkingsverband kan in overleg met alle besturen van alle scholen binnen een samenwerkingsverband afspraken maken over hoe dat budget wordt besteed. Bij de inventarisatie van de financiën binnen een samenwerkingsverband is het van belang de structuur te kennen. Voor elke leerling is een vast bedrag (basisbekostiging a 5.300 euro voor basisonderwijs en 6.400 voor voortgezet onderwijs) beschikbaar. Elke school, regulier of speciaal, krijgt dat geld per ingeschreven leerling. Daarnaast krijgt het samenwerkingsverband een budget voor ondersteuning van leerlingen met een beperking. Van dat budget moet een extra bedrag verplicht worden overgemaakt aan speciale scholen voor elke leerling die daar staat ingeschreven. De hoogte van dat bedrag is afhankelijk van de intensiteit van de ondersteuningsbehoefte. Het samenwerkingsverband beoordeelt of een leerling naar een speciale school mag gaan (door middel van een Toelaatbaarheidsverklaring (TLV)) en bepaalt de intensiteit van de ondersteuning (licht, midden of zwaar) en maakt het geld dat daarbij hoort over naar de speciale school.

Voor een leerling in speciaal basisonderwijs betaalt het samenwerkingsverband bovenop de basisbekostiging van 4.269 euro (prijspeil 2016) 8.237 euro per schooljaar voor een ZMLK-leerling (Downsyndroom of een leerling met autisme bijvoorbeeld), 14.406 euro voor een leerling met een lichamelijke beperking en voor een leerling met meervoudige beperkingen. In het middelbaar onderwijs is er voor Leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) en Praktijkonderwijs 4.275 euro per leerling beschikbaar. Voor leerlingen met een verstandelijke beperking of autisme e.d. 9.163 euro, voor een leerling met een lichamelijke beperking is dat 16.260 euro en voor een leerling met meervoudige beperkingen komt dat neer op 20.223 euro.

Als alle TLV-budgetten door het samenwerkingsverband zijn uitgekeerd voor leerlingen op speciale scholen, resteert een budget dat wordt gebruikt voor ondersteuning op de reguliere scholen. Hoe dat resterend budget wordt uitgekeerd is afhankelijk van wat het bestuur van het samenwerkingsverband

beslist. Wordt het geld gebruikt voor ambulante ondersteuning en/of voor zorgarrangementen? Of wordt het geld gebruikt om simpelweg uit te keren aan de scholen, los van de vraag of die scholen veel of weinig leerlingen met een beperking hebben?

Het systeem beoogt samenwerkingsverbanden te prikkelen om de instroom in het speciaal onderwijs af te remmen. Immers, hoe minder verwijzingen, hoe minder het samenwerkingsverband moet betalen per leerling op speciaal onderwijs en hoe meer budget resteert voor gewone scholen. De prikkelsystematiek werkt echter verre van optimaal. In de praktijk nemen afzonderlijke scholen het besluit om een leerling te verwijzen naar speciaal onderwijs en de financiële last van doorverwijzing drukt op alle scholen gezamenlijk. Puur financieel geredeneerd is het nadelig voor een school om een leerling met een beperking binnen te houden (want dan moet het investeren in ondersteuning) terwijl een verwijzing naar speciaal onderwijs de verwijzende school vrijwel niets kost.

In samenwerkingsverbanden kan de afspraak worden gemaakt om scholen op schoolniveau af te rekenen op percentage verwijzingen. Dan kost het de school direct geld per verwijzing. Daar hoort dan bij dat de school een budget gelijkwaardig aan dat van de speciale school zou krijgen (zie bovenstaande bedragen) als de school de leerling binnenboord houdt.

Bij de inventarisatie van financiën is het nuttig ook te kijken naar inzet van zorggelden. Scholen worden niet geacht medische zorg of persoonlijke zorg te financieren voor kinderen met een beperking. Dat wordt in principe betaald vanuit wijkverpleging (voor medische zorg) of vanuit de Jeugdwet of de Wet Langdurige Zorg. Landelijk zijn daarvoor miljarden beschikbaar; veel meer geld dan er voor directe onderwijstaken beschikbaar is. Voor een kind met een meervoudige beperking dat fulltime in een kinderdagcentrum verblijft is 45.000 euro beschikbaar. De zorg (en dus dat budget) mag in principe óók op school worden verstrekt. Ook jeugdzorg kan worden ingezet op school op voorwaarden die de gemeenteraad bepaalt. Jeugdzorgbudgetten kunnen lager zijn per kind in vergelijking met medische/persoonlijke zorgbudgetten. Vanuit zorgbudgetten kunnen begeleiders in de klas worden betaald die toezicht houden, begeleiden bij ingewikkeld gedrag of persoonlijke verzorging bieden. Kijk bij de inventarisatie welke afspraken zijn gemaakt met gemeenten over jeugdzorg. Kijk hoeveel geld is gemoeid met die afspraken tot nu toe. Richtten de afspraken zich op specifieke kinderen of is er ook beleid om kennis vanuit jeugdzorg algemener in te zetten op scholen?

Ook behandelaars kunnen op school worden ingezet, gefinancierd vanuit zorg: logopedisten, ergotherapeuten, psychologen, orthopedagogen. In speciaal onderwijs is zulke zorg meegefinancierd. Op reguliere scholen moet apart worden gezocht naar hoe de inzet kan worden georganiseerd en gefinancierd. Een expert, zoals [Onderwijszorgconsulent](#) of het [Steunpunt onderwijs](#) kan helpen bij het inventariseren en navigeren in die regelgeving daarvoor.

De praktijk en cultuur

Inventariseer tenslotte ook de praktijk binnen een samenwerkingsverband en de culturele aspecten van inclusie. Is binnen het samenwerkingsverband of bestuur een systeem voor ambulante ondersteuning op scholen? Onderzoek dan hoe die ambulante ondersteuning vorm krijgt. Is er de neiging de leerling met een beperking uit de klas te halen voor extra ondersteuning? Of streven ambulante ondersteuners naar het zo goed mogelijk ondersteunen van de leerling én de leerkracht in de eigen klas. Is er kennis bij ambulante ondersteuners over wat inclusie kan en moet zijn en hoe een leerkracht om kan gaan met grote verschillen binnen een klas?

Wat is de uitstraling van hetsamenwerkingsverband: voelt iedereen zich welkom? Komen ouders en scholen vanzelf langs voor advies of alleen als er sprake is van een conflict? Steunt het samenwerkingsverband ook ouders of staat het alleen open voor scholen? Als een school advies vraagt over een leerling met een beperking, zoekensamenwerkingsverband medewerkers dan eerst uitputtend naar manieren om de leerling én de leerkracht op de eigen school te helpen of wordt zonder meer een procedure voor een Toelaatbaarheidsverklaring gestart?

Stap 4: actieplan

Het leiderschapsteam stelt een actieplan op. Het doel is inclusief onderwijs bereiken. Dat kan zijn in de vorm van inclusief onderwijs op een aantal of op alle scholen binnen het samenwerkingsverband. Aan de hand van de inventarisatie is in grote lijnen bekend wat er moet veranderen. Beschrijf wat dat betekent voor de scholen die vallen onder het bestuur of samenwerkingsverband, gegeven de inventarisatie van de stand van zaken uit de vorige stap. Lees de checklist inclusief onderwijs nog eens. Wat moet er veranderen om op vragen uit de checklist met 'ja' te antwoorden?

Een probleem is dat samenwerkingsverbanden en besturen weinig uitvoeringsverantwoordelijkheid hebben. De scholen zelf doen immers het onderwijzend werk. Een samenwerkingsverband of bestuur is echter wel actief in het helpen ontwikkelen van visie op ondersteuning van leerlingen met een beperking, het faciliteren van de scholen, het financieren van het onderwijs en het sturen met financiële stromen. Concrete actiepunten kunnen worden gezocht op precies die taken: visieontwikkeling, faciliteren van scholen en op financiële sturing.

Actiepunten

Denkbare actiepunten zijn dan:

- Organiseer inspirerende sessies en scholing voor bestuurders van scholen, voor schoolleiders, leerkrachten en ouders. Inventariseer met schoolleiders, leerkrachten en ouders wat ze denken nodig te hebben. Spreek daar over het belang van inclusief onderwijs, de mythes en misverstanden en de voorbeelden van inclusie die er al zijn. Het gaat om het creëren van draagvlak en verspreiden van kennis onder de mensen van het samenwerkingsverband of binnen de scholen die onder het bestuur vallen.
- Plan ook zeker zulke sessies binnen het speciaal onderwijs. Hoe zien de bestuurders en leerkrachten in speciaal onderwijs hun toekomst? Hoe willen ze samenwerken met het reguliere onderwijs? Wat hebben zij nodig om een omslag te kunnen maken? Dat zijn hierbij belangrijke vragen.
- Organiseer kennisontwikkeling over hoe zowel speciale als gewone leerkrachten hun lessen zo kunnen aanpassen dat binnen de groep iedereen kan leren ondanks grote verschillen in IQ en gedrag. Zorg voor scholing en zorg voor de financiering en organisatie van deze scholing. Plan overleg in met hogescholen die de initiële opleiding van reguliere en speciale leerkrachten verzorgt. Vraag samenwerking met hogescholen. Organiseer kennisuitwisseling; laat opleiders op hogescholen luisteren naar de praktijkervaring van leerkrachten en laat hogescholen gericht onderzoek doen naar hoe leerkrachten effectief kunnen worden ondersteund.
- Zijn er ambulante begeleiders? Overweeg om hun functienaam te veranderen in inclusie ondersteuners. Beschrijf welke kwaliteiten en rollen nodig zijn in het team. Herzie eventueel functiebeschrijvingen. Plan scholing voor hen om te zorgen dat ze in alles wat ze aanbieden aan hulp, zoveel mogelijk gericht zijn op hulp in de klas van de gewone school.
- Schrijf een notitie over kwaliteit van onderwijs en specifiek kwaliteit van ondersteuning. Hoe kan het samenwerkingsverband of het bestuur scholen ondersteunen in het verhogen van het kennisniveau van leerkrachten en ander personeel op scholen. Inclusief onderwijs vergt effectieve ondersteuning van leerkrachten. Ze moeten extra tijd vrij geroosterd krijgen voor scholing. Ook moeten zij zich bekwamen en ervaren raken in technieken als gedifferentieerde instructie, coöperatief leren en co-teaching. Kan het samenwerkingsverband scholen, ook de kleine scholen, helpen om dat voor elkaar te krijgen? Kan het samenwerkingsverband of bestuur helpen in het opzetten van scholing? Kan hulp worden geboden bij het vrij roosteren van leerkrachten (denk aan een pool van invalkrachten)? Het samenwerkingsverband EC de Rotonde in Gorinchem kan als voorbeeld dienen voor hoe binnen een groter samenwerkingsverband een tiental scholen intensief samenwerken aan inclusief onderwijs.
- Maak urgentie duidelijk. Beschrijf welke acute problemen er zijn binnen het samenwerkingsverband. Hoeveel kinderen zijn thuiszitters en hoeveel kinderen zijn vrijgesteld

van leerplicht? Stel een apart actieplan op om die kinderen binnen een strak tijdsschema op een, bij voorkeur reguliere, school te krijgen en daar adequate ondersteuning te bieden. Onderzoek opties die elders zijn opgezet zoals [Samen naar School klassen](#).

- Maak een actiepoint van het voorkomen van nieuwe verwijzingen naar speciaal onderwijs. Worden er bijvoorbeeld relatief veel kinderen met gedragsproblemen verwezen? Plan dan gesprekken met verwijzende en ontvangende speciale scholen over preventie. Zijn speciale scholen bereid kennis over te dragen aan de reguliere scholen en reguliere leerkrachten om problemen te voorkomen? Kunnen speciale scholen hun leerkrachten deels detacheren op gewone scholen?
- Plan gesprekken met gemeenten over preventieve inzet van jeugdzorg op scholen zoals bijvoorbeeld in Rotterdam gebeurt, waar medewerkers van jeugdzorg op scholen werken.
- Schrijf een notitie over de financiële stromen binnen het samenwerkingsverband of het bestuur en doe voorstellen om de financiële prikkels zo vorm te geven dat het systeem minstens neutraal uitwerkt. Zorg bijvoorbeeld dat reguliere scholen net zoveel budget krijgen voor ondersteuning van specifieke leerlingen als speciale scholen als het om een kind met een beperking gaat.

Tijdsplanning

Bij het actieplan hoort een tijdsplanning. Het loopt nooit precies zoals je vooraf denkt, maar een planning geeft houvast en dwingt je in te schatten wat de mogelijkheden zijn. Alle nieuwe initiatieven zullen worden ingebracht in de gewone beleidscyclus van beleidsplannen, jaarverslagen en overleg met het bestuur. Visiesessies horen vooraf te gaan aan alle concrete beleidsvoorstellen. Plan dus ruim de tijd in daarvoor.

Maak een aparte planning voor het overleg dat je extern wilt voeren met gemeente, jeugdzorg en scholen. Plan ook de voorbereiding in voor die overleggen. Wil je sprekers uitnodigen? Bepaal wie ze gaat benaderen en inboeken en maak hier een planning voor. Overleg met leerkrachten hun eigen actiepunten en het scholingsrooster. Plan vooral ook in wanneer het leiderschapsteam bij elkaar komt om de voortgang te bespreken.

Werk gestaag door maar erken dat enkele jaren tijd nodig zullen zijn. Inclusief onderwijs is een wijziging van de manier van werken op alle scholen, de reguliere én de speciale, en in het verlengde daarvan de organisatie en financiering.

Cruciaal is om een concreet begin te kiezen. Alleen maar praten over visie en investeren in scholing brengt geen verandering in leerling stromen. Haal een of meerdere scholen over om concreet te beginnen (zie daarvoor de stappen voor scholen en voor scholen die een concrete aanmelding krijgen) en spreek daarvoor een datum af.

Stap 5: het begin is er

Er zijn twee belangrijke uitdagingen voor een samenwerkingsverband of bestuur dat een omslag wil maken naar inclusief onderwijs. De eerste is wet- en regelgeving die in de weg lijken te staan van inclusief onderwijs. De tweede is dat mensen en organisaties die zich bedreigd voelen door nieuwe ontwikkelingen hun hakken in het zand gaan zetten.

De formulering

Wat betreft het eerste; de onderwijswetgeving is strak geformuleerd. Dat bracht scholen in de problemen die de laatste jaren speciaal en regulier onderwijs in één schoolgebouw wilden gaan aanbieden en daarbij leerlinggroepen echt wilden mengen, [zoals bijvoorbeeld in Venlo gebeurt](#). Formeel mag dat mengen niet als hierdoor niet meer duidelijk zal zijn voor welke leerling wel of niet specifieke ondersteuning en financiering is aangevraagd. Omdat steeds meer scholen dat toch willen doen, kwam

het ministerie van onderwijs met een [experimenteerregeling](#). De intensieve samenwerking is tijdelijk toegestaan, mits er toestemming hiervoor is gevraagd.

In andere situaties doemen problemen met regelgeving op die gebaseerd zijn op foutieve interpretatie van deze regelgeving. Een voorbeeld is bijvoorbeeld de 'diploma-eis' in voortgezet onderwijs. Middelbare scholen geven soms aan dat het wettelijk niet zou zijn toegestaan om leerlingen met een verstandelijke beperking te accepteren. Ze zouden leerlingen moeten weigeren die het diploma-niveau niet zouden kunnen halen. Dat is niet juist. De laagste instroom in het vmbo geldt wettelijk gezien als voorbereidend beroepsonderwijs en daarvoor geldt geen wettelijk instroom of uitstroomniveau. Alle andere vormen van middelbaar onderwijs (mavo, havo en vwo) mag instroomeisen stellen, maar is dat niet wettelijk verplicht.

Een ander voorbeeld is de wettelijke regel die stelt dat een school alleen financiering krijgt voor een leerling indien die leerling minimaal 50% van de onderwijstijd onderwijs volgt. In de praktijk leidt dat ertoe dat leerlingen die bijvoorbeeld vanwege prikkelgevoeligheid vaak de groepsles uitgaan, geweigerd worden. Of het misverstand dat leerlingen met een ernstige verstandelijke beperking op zo'n laag niveau functioneren dat ze het niveau van de groepslessen in speciaal onderwijs niet halen. Voor de eerste situatie geldt dat de manier waarop de lessen worden gegeven zo kan worden aangepast dat ook die prikkelgevoelige leerling de lessen volgt (wellicht deels apart). In de tweede situatie is er een veronderstelling dat er een soort eerste of 'laagste' niveau is in het onderwijs dat een kind moet halen om mee te kunnen doen.

Zoek naar oplossingen

De oplossing voor die belemmeringen en foutieve interpretatie is: bepaal wat je wilt en zoek een weg. Sla de wetgeving eropna, vraag juridisch advies en zie of er wel ruimte is in de wetsbepalingen. Vraag desnoods experimenteerimte. In Heerhugowaard heeft het samenwerkingsverband actief gezocht naar manieren om organisatie en financiering van onderwijs aan kinderen met intensieve zorgbehoefte in een reguliere school mogelijk te maken. Dat leek, vanwege de regelgeving aanvankelijk niet eenvoudig. De adviseur van het samenwerkingsverband, Rob Naarden, zegt over dat proces: "We hebben wel veel regels hier in Nederland, maar in werkelijkheid wordt veel gedoogd. De enige manier om iets te bereiken is dus gewoon door te beginnen."

Weerstand

Het tweede belangrijke probleem dat een samenwerkingsverband tegenkomt is dat mensen en organisaties die zich bedreigd voelen door nieuwe ontwikkelingen hun hakken in het zand kunnen zetten. Leerkrachten kunnen bijvoorbeeld bang zijn dat alle veranderingen hen veel energie gaan kosten. Aparte speciale scholen dreigen hun eigen vorm, identiteit en financiële zeggenschap volledig te verliezen.

De manier om om te gaan met weerstand is tweeledig: 1. Maak de urgentie en de onontkoombaarheid duidelijk. Wie niet snel verandert, zal merken dat het wordt opgelegd. 2: Maak het aantrekkelijk. Transformeer op zo'n manier dat een ieder ervaart dat de kwaliteit van het onderwijs voor alle kinderen verbetert. Voor een samenwerkingsverband betekent dat laatste dat veel aandacht nodig is voor het daadwerkelijk investeren (dus concreet geld in de begroting vrijmaken voor) in vaardigheden en kennis van leerkrachten. Daarnaast is veel aandacht nodig voor samenwerking tussen besturen van scholen.

Bronnen

- Algemene rekenkamer. (2017). Resultaten verantwoordingsonderzoek 2016 bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd van <https://www.rekenkamer.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/documenten/rapporten/2017/05/17/resultaten-verantwoordingsonderzoek-2016-bij-het-ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap>
- Booth, T., Greven, A., & Vaughan, M. (2009). Index voor Inclusie (2e ed.). Apeldoorn, Nederland: Garant.
- De Beco, G. (2016). Transition to Inclusive Education Systems According to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Nordic Journal of Human Rights*, 34(1), 40–59. Geraadpleegd van <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18918131.2016.1153183>
- De Graaf, G. (2010). Gewoon of speciaal?. Meppel, Nederland: Stichting Downsyndroom.
- De Graaf, G. W. (2014). Students with Down syndrome in primary education in the Netherlands: regular or special? Effects of school placement on the development and the social network of children with Down syndrome and conditions for inclusive education.. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/images/kennis-opinie/onderzoeken-extern/Doctoraat%20Gerirt%20Willem%20de%20Graaf%20students%20with%20Down%20syndrome.pdf>
- European Committee of Social Rights. (2018). Decision on admissibility and the merits: Mental Disability advocacy Center (MDAC) v. Belgium (Complaint No. 109/2014.). Geraadpleegd van [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{"ESCDcIdentifier":\["cc-109-2014-dadmissandmerits-en"\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{)
- Greven, A., Harthold, H., & In1school. (2016, november). Zo kan het ook Scholen. Zo kan het ook Scholen, 1(1), 5–47. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/zo-kan-het-ook-scholen>
- Grooff, T. (2014). Samen leren, Samen leven. Amersfoort, Nederland: CPS Onderwijsontwikkeling en advies.
- Hehir, T., Pascucci, S., & Pascucci, C. (2016). A Summary Of The Evidence On Inclusive Education. 2016. Abt Associates.. Geraadpleegd van http://alana.org.br/wp-content/uploads/2016/12/A_Summary_of_the_evidence_on_inclusive_education.pdf
- Inclusion International. (2018). Catalyst for Inclusive education:. Geraadpleegd van <https://www.catalystforeducation.com/resources/>
- Jordan, L., & Goodey, C. (1996). Human Rights and School Change: The Newham Story.. Geraadpleegd van <https://eric.ed.gov/?id=ED397595>
- Kruseman, J. H., Forder, C. J., & In1school. (2016). Mijn, jouw of onze school. Het recht op inclusief onderwijs in Nederland getoetst aan het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap. Een juridische analyse.. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/images/kennis-opinie/onderzoeken-extern/Rapport-mijn-jouw-onze-school-versie-06072016.pdf>
- Onderwijsraad, Maassen van den Brink, H., & Van der Rest, A. (2016, 5 december). Passend onderwijs, advies. Geraadpleegd van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/passend-onderwijs/volledig/item7483>

Porter, G. L., & Towell, D. (2017, mei). Advancing Inclusive Education. Keys to transformational change in public education systems.. Geraadpleegd van <http://inclusiveeducation.ca/wp-content/uploads/sites/3/2013/07/Porter-and-Towell-Advancing-IE-2017-Online-FINAL.pdf>

Smits, J., Schoonheim, J., & In1school. (2016). Schendingen recht op inclusief onderwijs. Een analyse van de actuele situatie in Nederland Schendingen.. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/images/kennis-opinie/onderzoeken-in1school/Rapport-schendingen-recht-op-inclusief-onderwijs.pdf>

Smits, J. C. (2011). Samen leren en het VN-verdrag. Almere, Nederland: Coalitie voor Inclusie.

Smits, J. C., Schoonheim, J., & In1school. (2015, 27 november). De juiste ondersteuning voor een kind met een beperking. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/kennis-ondersteuning/ondersteuning-voor-ouders/item/de-juiste-ondersteuning-voor-een-kind-met-een-beperking>

Tashie, C. (1993). From Special to Regular, from Ordinary to Extraordinary.. Geraadpleegd van <https://eric.ed.gov/?id=ED387963>

Literatuur voor verdere verdieping

Downing, J. (1996). Including students with severe and multiple disabilities in typical classrooms. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Inclusive Solutions. (z.d.). [We work with anyone who wants to bring about the real systems changes that are necessary to move towards a truly inclusive society.]. Geraadpleegd van <https://inclusive-solutions.com>

Jorgensen, C. (2005). The inclusion facilitator's guide. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Jorgensen, C., Schuh, M., & Nisbet, J. (2005). The inclusion facilitator's guide. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Kluth, P. (2003). You're Going to Love This Kid!: Teaching Students With Autism in the Inclusive Classroom. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Kluth, P., & Chandler-Olcott, K. (2008). A Land We Can Share. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Mitchell, D. (2015). Wat echt werkt. Huizen, Nederland: Pica.